

M. G. H.
Inledning
Til

MINERAL-HISTORIEN

Öfver

Åbo Läns Norra del,

Med

Philosophiska Facultetens Bifall

Under

Ordin. Chemie Professoren, Plantage-Directeuren i Finland, Riddaren af Kongl. Wasa Orden, Ledamoten af Kongl. Svenska Vetenskaps-Academien, Keiserliga Oeconomiska Societeten i Petersburg, Lärdoms-Societeterne i Upsala, Lund, Gôtheborg m. m.

Herr Pebr Adrian Gadds

Inseende

För Lagerkransen

Utarbetad och til allmän Pröfning framgifven

Af

Philosoph. och Medic. Candidaten

Johan Fredrik Glasberg,

Vahlk Stip. Österb.

I Åbo Acad. Mathem. Öfre-Lärosal f. m. d. 20 Maji 1795.

Tryckt i FRENKELLska Boktryckeriet.

MINERAL-HISTORIEN

Östern
Äbo Länns Norra del

Med
Philosophiska Fakultätens Bifog
Under

Öfver. Öfverste Professor, Rättshandlärd, Riksdags-Ämbetsman, Riddare af Kongl. Wäpn. Ordren, Ledamot af Kongl. Vetensk. Akad. för Vetensk. Kungl. Medicinska Societeten i Upsala, Läkare, &c.
Lectur i Naturhistoria, &c.

Herr Peter Adrian Gadd

Inlämnade
För Inskrifningen
Derför och till allmän Pröfning förenigade

Historik och Naturhistoria
Johan Fredrik Glasberg

Äbo Länns Museum. ~~1810~~ 1811. N:o 4. 20. 31. 1811

Tryckt i Pankterens Boktryckeriet

Kongl. Åbo Academies
Nuvarande Rektor Magnificus
Medicinæ Practices Professore m. m.
Högädle och Vidterfarne

Herr Doktor

GABRIEL ERIK HAARTMAN.

Glad följer jag mitt hjertas böjelse och min plikt,
då de båda befälla mig, at, åt Eders Magnificence helga
dessa blad.

Mitt offer är väl ringa, men det får dock et värde
i mina egna ögon, om Eders Magnificence uptar det,
som et bevis på den djupa vördnad, hvarmed jag har
den äran at framhårda

Eders Magnificences

Såmsjukaste tjänare
JOH. FR. GLASBERG.

Handelsmännen i Åbo

Högaktade Herrar

Herr JONAS LUNDERBERG

och

Herr JOHAN HIELMERUS.

De välgörningar, som jag, af Eder mine Herrar åtnjuttit, förbinda mig, at här offenteligen betyga den erkänsla, jag derföre byser.

Och då jag ej förmår, på annat sätt, visa mig takksam; önskar jag endast, at I mine Herrar, under Almagtens båg, intill åldrens senaste qväll, osförde måtten njuta de belöningar, som blott den ädelmodige äro förbehålne! Med all Högaktning förblifver

Mine Herrars

Edmjuke tienare

JOH. FR. GLASBERG.

§. I.

Abo Lån utgör mest en hafskust, som börjar i N. W. et stücke åfvan för *Nystad* och slutar i S. O. vid *Bjerno* Sockens Landsbro.

Längden af detta Lån är 16 a 17 och bredden, ifrån hafsstranden upp åt Landet, 3, 4 högst 5 Mil. Landet är måst flackländigt, men höjer sig dock något, upp emot *Björneborgs* och *Tavastebus Läns* gränser, genom Landt och Berghögder, hvilka likväl icke gifva anledning til stora strömmar eller elfvar, utan endast til små åar och bäckar, som, ifrån karr, måsar och träsk, på 3 a 4 mils aflägsenhet framleda sig til hafvet. I Socknarna närmast hafsstränderne förefalla många enstakade kala Berg, emellan hvilke träffas, *Marschbländer* eller hafsuplandningar, tjenlige til upodling för åker och ång. När *Pöytis*, *Lehmo* och *Wirmo* Socknar undantagas, lå finnes i Norra delen af Lånet, för berg, stenkast och sandhedar, mera trängel för upodlingar än i den Södra, hvarest i synnerhet i *Pemar*, *Haliko* och *Uskela* Socknar förekommer det bästa utrymme för åker och ång skötsel. Emellan *Åland* och detta Lånets hafskust inträffar den vidsträktaste Skårgård i hela Riket och finnes der öfver 198 större bebodda Öar, uppå hvilka, redan år 1773, voro anlagde 1447 särskildte hemman, som utgöra 6 stora Socknar. Landet i *Abo Lån* är, i hela *Finland* måst upodladt och bebodt

och har innom sin rymd en af de största Rikets *Stapelstäder* och 2ne *Sjöstäder*.

§. II.

Bergens och Landthögdernes sträckning märkes här almännast inträffa ifrån N. til S, förutan några större eller mindre sidogrenar, som, ifrån dem, på kårtare eller närmare afstånd, framstryka i andra våderstreck. Enstakade berg äro almännast i Skårgården, med afbrutna klippor och sluttande branter hälft emot södre sidan. Omkring dem ser man alltid smärre eller större *Marselbländer*; Upp å^t landet råder måst den röda *Graniten*. Slåta, kulriga, hornbergs artade berg förekomma sållan förr än mot *Nyländska* gränsen och *Kisko* Socken. Öfver om *Nystad* emot *Pybåma* Socken (a) råder den gråa *Graniten*, som, under sitt strykande mot hafvet, gör tätta omväxlingar af sänkningar och branta klippor, hvilka, så här, som anorstådes i *Finland*, ej sållan skryta med vittring af spridd *Svafvelkies* (*Pyrites Sulphuris*) samt finnes, icke långt ifrån *Pybåma*, uti desla grå *Granit* klippor, äfven känning til grymig *Kalksten*, hvilket igenom behörigt prof skått förtiente at närmare underlökas, i synnerhet som denna ort har brist på kalk och man desutom, i *Björneborgs* Stad, skulle hafva aflåtning nog på samma vara. *Verknäs udden* utgör det längsta näs i denna Socken och utskjuter, ifrån³ fasta³ landet, 2 til 2¹/₂ mil. Det högsta berg härstådes är vid *Rohdais* by. Annu har man ej haft tillfälle at utröna om deri finnas några malmgångar.

(a) Denna Socken har fordom varit et Kapell under *Letala* Moderkyrka, men blef efter *Grefve Pehr Brahes* forslag och *Drottning Kristinas* stadfästelse förklaradt for et särskildt Pastorat.

Förutan detta, möta vid *Nykyrko* Socken strödda stenkalf af *Sjelffrätsten* (Rapa kivi) hvilka ån almännare röja sig i *Letala*, *Virmo* och något i *Eura* Socknar. Af *Hvit Granitberg*, som bestå af hvit faldspat, quarz och litet skimmer, träffas äfven här i negden, lika som på flere andra ställen i Lånet, t. ex. vid *Raumo* Stads Lastageplats *Salmensu* (b) och vid *Heinosoby* i *Kisko* socken, hwarest de innehålla en rik Jernmalm, som gifver 50 p. C. men hvilken främstryker i smala streck och ei på något särdeles diup. Eljest har man funnit denna hålleart, här i *Finland*, sållan bysa någon mängd af Jernmalm utan håldre vara malmför på spridd kopparkies Skårgårdens stenkalf, *geschiebe*, bestå här i Lånet af almåna klapur stenar, gröfre sandstens flisor, grå, röda och hvita *Granit* stycken samt flere slag af mångfärgade *Faspis* och *Agater* vid hafsstränderne.

§. III.

Nykyrko Socken består dels af Skårgård, dels af fast land ikring *Sjo Staden Nyftad*. Fasta landet består af 58 byar och sträcker sig upp åt landet vid pass $1\frac{1}{4}$ mil. Skårgården sträcker sig ut i hafvet 1 til $1\frac{1}{2}$ mil och derinno finnas 20 st. små holmar, ör och grund, som enlamme tillhöra Staden, men almännings holmarne äro 25. De största bebodda Öar, som höra til denna Socken, äro *Lepas*, *Putsaari*, *Kaskis*, *Birkbolmen* och *Plutenkari* som är skoglös och belägen vid hafsfegelleden, at ej fortiga *Kuckais*, *Edvais* och *Kammela* Öar, på hvilka finnas hemmans Åboer, jämte några mindre, endast af Törpare bebod-

A 2

(b) Herr Professorens och Riddaren m. m. *P. A. Gadds* Inledning til *Björneborgs* Läns Min, Hist. 2 Del, pag. 34.

bodde. *Kuckais* är öfver $\frac{1}{3}$ mil lång, lika som *Kammela*
 och *Edvais*, hvilki här, med kringliggande små almån-
 nings holmar, utgöra en pryddig Skärgård, som sitt i
Åbo Län, äger Löffkog af Ek, Lönn och Ask. Den
 största uppländning af hafvet, här i Socken, träffas vid
Petex gård, och består af et nplandadt hafslund, $\frac{2}{3}$ mil
 långt ifrån *Salmis* til *Vacterus*, hvarest finnes lämningar
 af fordna Skepsvrak och spår til *Snäckemylla*.

Åkerjordmänen i Socknen är almännast klapur jord
 och mylla.

Männäis Masugn är, i denna Socken, anlagd, på
Pyrvis Hemmans ägor i *Männäis* by. I början af 1744
 fick den sine Privilegier. *Masugn* är upbygd 1749. Ifrån
Åbo är den aflägsen $6\frac{1}{2}$ och ifrån *Nyestad* $\frac{1}{2}$ mil.

Fjernmalmen, som år 1782, då min Herr Präses be-
 fökte denna Masugn, derstädes nyttjades, var måst *Dan-*
nemora malm ifrån *Skärpningarne*, *Storrymden*, *Hjulvinden*
 och litet ifrån *Vattbolma* samt *Herrängen*. Ifrån en Insjö
 icke långt ifrån Bruket, upvistes och prof på *Fjernmyr-*
malm, hvilket borde närmare undersökas, om deraf fin-
 nes någon betygelig tilgång.

Malm och Tack-Jerns Transporten: Malmen öfver-
 skeppas ifrån Sverige med Bruks Jakter, hvilka kunna
 segla up ifrån hafvet 1 mil til *Tuorlax*, hvarifrån den
 vidare föres til Masugn med Pråmar $\frac{1}{2}$ mil, igenom
Männäis Å. Tack-Järnet aflefveteras för *Ortala* Bruks
 Stångjernshammare och, som det, med Bruks Pråmarne,
 kan föras utföre Åen, når Jernmalmen ifrån Lastageplat-
 sen *Tuorlax* hämtas up til Masugn; blir Tackjernets och
 Malmens transport ej färdeles kostsam.

Malmens rostning: I början har här blifvit nyttjad *Blockrostning*, hvilket onödigt medtagit skogarne, men nu mera är en Rostugn anlagd af slaggtegel til 2 alnars högd, med underliggande Berghåll, hvaraf Rostbotten nogare kan upbrytas.

Dambygnader voro anlagde endast af tråd, tillsammans, på båge sidor af Åen, til 51 alnars längd. Masugns rännan var 78 alnar lång.

Malmens Bokning och vaskning: förr malmens rostning såtrades den och sönderflogs i mindre stycken samt bokades för hand med släggor, efter rostningen. En del af malmen sållades ock, förrän den upfattes på Masugn, igenom et Rissel, hvaruti hålen voro $1\frac{1}{2}$ tum i kvadrat. Vid andra Finska Jernvark nyttjas härtil en Stånd-risla, hvarigenom malmen med kastning rillas, hvilket är mångfalt mindre arbetsdrygt. Den, efter rostningen, upbrutne rostbotten, fördes til en inrättad vaskränna, för at, ifrån jord och mull renas.

Tackjernet blåstes här til dubbelt längre Göfar än vid andra Masugnar i *Finland*, emedan det öfverskeppades til Sverige at, igenom *Valon smide*, der råckas och upsmidas. I anseende til *Dannemora* malmens goda art, tillvarkades här det yppersta Gjutgods i *Finland*, af grytor, brännevinspannor och dylikt. Ganska vårdslöst tilgick här dock med Tackjerns Göfarnes gjutning; ty de voro mycket öfverdragne af en slaggaktig sandskorpa. Till inrättning för en *Afkölningsränna*, hvarigenom Tackjernet blir mera rent i ytan och får en slags hårdning, är här likväl ganska godt tillfälle.

Til *Kolfång* har denna Masugn fått et nog vidsträkt utrymme, ty utom 56 Kronohemman, hvilka igenom
skat-

skatteköp blifvit Masugnen underlagde, har, efter privilegierna, den, åfven til kolfång, blifvit tillerkänd rättighet til 36 Kronohemmans skogar, så länge Storskiftet, ifrån samfälligheten med Bruks hemmanen, ej för sig gått. Då, i *Nykyrko* och närliggande Soknar, många trädflogder förfärdigas, både för inhemskt behof och til utrikes export, ifrån Ståderne *Nyftad*, *Raumo* och *Björneborg*, så hafva, igenom et så vidsträckt område til kolfång, och igenom många härstädes inrättade lågar, skogarne blifvit ganska nära förstörde, til största hinder för denna högst nyttiga trädflogd.

Oförsiktigt tilgick här denna tiden med kolens vård, emedan de lemnades oberäkte under bar himmel; ty då Masugnshyttan förfes med fuktiga kol; blir Tackjernet mycket försämradt, hvilket var än mera skada, då de bäst artade malmer här nyttjades.

Kalksten, för malmens tillblandning på hyttan, finnes ej på denna ort, utan den hämtas sjöledes och köpes ifrån andra hand, af Bönderne i *Leikluoto* i *Töffala* som sjelfve först tilhandla sig densamma ifrån *Åbvensaari* i *Korpo* Socken.

Masugnslaggen användes här berömligen til vidsträcktare nytta än annorstädes ty den nyttjades til fyllning på vågar och i Dammar och slaggtegel slogs åfven deraf. Större sorten af detta tegel såldes til 24 Sch. för 100 och den mindre gälde 16 Schill. För murning under vatten och til Skorstens pipors upförande öfver tak, är detta slaggtegel ganska tjenligt, emedan det, i vatnet är mycket hårdigt och beständigt, åfven som det, för fria luftens åvärkan ej så lätt förvittrar som andre tegelstenar.

Känningar til malmer finnas här ej, utom strödda jernvittringar i bergen.

Af Stenarter, som förtjena särskild upmärksamhet, kunna anteknas: *CrySTALLI Cornei apice truncato* och en *Balsaltes CrySTALLIS teritibus conicis*, hvilka bägge finnas spridda uti den röda graniten vid *Petex* gård: de kallades här stentappar: de förra kännas lätt af sine *transversale*, gläfige brott, hvilket inträffar med alla Skörlarter, och de sednare äga et jämnt, tätt och opact gry: båda äro litet jernhaltiga.

Af Vattudrag märkas här 2 ne små Äar, af hvilka den ena framleder vatten ifrån kår och träsk i *Letala* förbi *Ibåda* by til hafvet och den andra framflyter ur *Val-kijärfvi* Ijön, äfven i *Letala* Socken. Af denna sednares vatten drifvas Vattuvärken vid *Männäs* Masugn och, vid *Hautis* by, en Mjölqvarn samt en sjubladig Brådfåg, tilhörige Bruket.

Hafsvatnets salta är mycket olika i *Åbo Läns* Skårgård. I *Pybåma* viken och *Nykyrka* är det ganska svagt och upblandadt af det vatten, som *Cumo* elf, *Eura*, *Eura Aminne*, *Raumo* och nylsnämnde Äar i *Bottenhafvet* nedföra.

När, under Ryska tiden, i brist af salt, *Pybåma* och *Nykyrka* Skårboerne gjort förlök med saltkokning; hafva de erfarit, at hafsvatnet, ytterst vid *Verknäsudden*, dertil varit tjenligast, äfven som det, i *Korpo* skären vid *Jurma* och *Utön* i tynnerhet, hylt mångfalt mera salta än annorstädes. Af en tunna sådant vatten, sammankokt til 3 a 4 kannor, erhöles då en saltlaka, som i stället för salt kunnat brukas, ehuru den likväl varit nog bårsk, hvartil orfaken lätt kan inses, då man vet, at i hafsvatnet finnas:

Kalk-

Kalkjord, Magnesia, Vitriol syra och lämningar af förrutnade *Vegetabilier* och *Animalier* m. m. *At hafsvatnet, igenom isfrysning, kan ernå en höggradig salt, än det vanligen vid denne hafskust byser, har äfven blifvit försökt.* Man har, sent om hösten, insläppt hafsvatnet uti *reservoarer*, upkastade til $\frac{1}{2}$ alns djup vid grunda leriga stränder och, så snart vatnet blifvit öfverdraget af en tunn iskorpa, tid efter annan bårtagit den samma och har således detta, i slika vattendammar inledde hafsvatten, derigenom blifvit concentreradt, til en större grad af salt. Äfven har man funnit hafsvatnet saltare efter upkommen stark storm och flod ifrån *Östersjön*.

Mineraliska källor finnas här af 3 ne slag: *Aquæ vitriolico martiales*, Rost eller Svartkällor.

Aquæ martiales acido vitrioli & sal. comm. imprægnatæ.

När dessa försökas med *solutio saturni*, röja de et hvit mola och *precipitat*. Då ärter i detta vatten kokas, blifva de hårda och til klådtvätt, der såpa eller tvål brukas, är det otjenligt. Almännast finnas de nära vid hafsstranden.

Aquæ acido aëreo & nitri saturatæ.

En sådan källa finnes vid *Edvais* by. Vatnet är til färgen rödbrunt, och af så bitter och oangenäm smak, at det af en ovan, med möda kan drickas; men nyttjas dock af inbyggarna til dagligt behof. Desse brunnar äro gemenligen upgrafne emellan mann- och ladugården.

§. IV.

Härnäst vidtaga *Töfsala* och *Rimito* Skärfoknar, samt *Runsala* och *Hirvisalo* a) Öar. *Töf-*

---

a) Är, i anseende til sitt areala innehåll af brukbar jord, bäst upodlad och tätast bebodd i hela Finland.

Töfsala har samma läge, som den öfrige Skårgården och består af större och mindre Öar samt kultriga, kala eller med litet ahlskog be vuxna klippor.

Malukänningar finnas här inga, som förtjena upmärksamhet. *Vias Silfverberget*, som här finnes, bör håldre heta *Sjelffråtstens berget*; ty det består af röd Granit, som på flere ställen förvittrat. Mistaget vid detta bergs nämnande har härrört af den *Snäckemylla*, som fordom, ifrån hafvet, til högderne derunder och på uppländningsmarken, blifvit framsköld.

Et Kalkbrott härstädes, på Holmarne vid *Valku Öen*, kan anses som en början til de vidsträckt kalkgångar i *Åbo Län*, som sedan framgår genom Nyländska hafskusten. Här är det dock ej lönande.

På *Leikluoto* är et tegelbruk och et kalkbränneri.

Rimito Socken består af åtta bebodda Öar, hvilkas sträkning är ifrån N. til S.

Bergen äro här mera höga, branta och rasiga än i *Töfsala*. De högsta äro: *Utisku*, *Vepsa*, *Karbuuori* och *Kolli* udden, på *Aivisma Öen*.

Hällearten är almännast en språdande röd Granit, hvilken dock, på några få ställen, lämnar utrymme för *Grå Granitberg*. I den förra finnes antingen spridd kisig Jernmalm eller Svafvel bunden jernhaltig blyerts, som söndervittrar til gröfre och finare grus. Ofta äro de med en anlupen jernrost i bergens yta ötverdragne, hvarföre flere gjort sig den onyttiga mödan, at i Kongl. Bergs Collegio, upgifva sådana ställen för jernmalmsgångar; men slike vittringar, bestå dock icke af annat, än Fältspats grus, som,

B af

af jernmalms os blifvit uplöst i luften och nedröfat Bergen, hvarpå i synnerhet finnes prof omkring *Salo* by och vid *Kurluoto* samt *Ajala* bergsudden.

Basaltis niger martialis, particulis, granulosis, här af finnes i denna Socken emellan *Pakinais* och *Ruozalais*. Då deri ristas med stål röjes alltid en *scriptura cinerea* och ei *atra miceo* hvilket dock inträffar med fingrynig svart jernmalm.

Argillites a) martialis trapezius träffas på åtskilliga ställen i Socken. Denne *Trappart* kallas i Tyskland *Knopffstein* och nyttjas vid Glasbruken til mörkgröna *Bouteillers* förfärdigande.

Förutan detta finnas, i denne Skärgård, afven små *anvisningar til jernmalm* och *kopparkies*; såsom vid *Kifvi randa*, belägen emot *Erstan* på ändan af *Runsala Ö*, samt på *Stodbolmen* derstädes, jämte en dylik på *Hirvisalo, Ö b*). Lika så äro, på förenämnde Ö vid *Maanpä*, anledningar til *Lefverfärgad Kopparkies*; men alla dessa bestå blott af kortlar i bergen, utan ordentlig Skölgång. *Kifvi randa* malmprofven dragas starkast af *Magneten*.

Humus Conchacea (Snäckemylla) finnes flerstädes i Skärgården, men, til vederståle af, huru den förhåller sig i särkildre lager uti jorden, må anföras et ställe vid *Käveri* Rusthåll, uti *Merimasko* och *Furlackion mäki* åkergårdet. Sjelfva upplögda åkerjorden består til 200 alnars längd och bredd, i mo af en *humus conchacea argillosa* til 1½ alns tjocklek, 2do *humus conchacea pura* til 1, 2 a 3 alnars mågtighet, och 3o af et hyart *humus conchacea, arena spatosa micacea mixta*. Sjelfva Snäcke myllan består af mer

a) Kallas *Stenarter*, som i deras sammanfattning bestå af *terjord* til Grundämne.

b) Bergs Rådet och Landshöfdingen Herr Baron *Tilas Finska Miner. Hist.*, i Manuskript.

mer och mindre förmulnade *Conchis*, *Mytilis*, *Cammit*, *Patell*, och *Cocbleis*. Som denna mylla är kalkartad; kan hon med förmån nyttjas på leråkrar; ty deraf upkommer då en art mårjel.

Vattuledningar, förekomma här inga andra, än små bäckar, som ifrån källor, och målar framleda vatnet til hafvet.

En *segelled* går igenom *Palva Sand* i denna Socken, åt Österbotten.

Skogen i denna Skårgård är, i *Töffala* och *Rimito* samt på *Luonoma* Öen mest Granskog, hvilken af tilgränsande Ståders behof nu redan är mycket medtagen.

§. V.

Af *Up-Socknar*, i Norra delen af *Åbo Län* förekomma: *Marie Socken*, och *Reso* äfven *Nådendabls Pastorat*, hvartil hörer: *Luonoma* Ö och *Lappila* Öen, jämte *Merimasko* a) *Kapell*; at ej förtiga *Masko Pöytis Nousis* och *Lehmo* Socknar och *Brunkala Kapell* b).

Reso som lyder under *Nådendabls Pastorat*, gränslar på en sida närmast *Åbo*.

Af *Herr Bergs-Rådet* och *Landshöfdingen Tilas* är, redan år 1737, i Kongl. *Bergs-Collegio* upgifvet, at i *Puolala* bergen, invid *Åbo*, utom *Aningais Tull*, vissa horizontala *Stenhvarf* finnas af en *Gjutstens* art, som med förmån kan nyttjas vid *Mållingsbruken*, sedan den, genom behörig *Stenhuggning*, blifvit utbruten.

B 2

Fern-

a) Detta Kapell är beläget på norra ändan af *Rimito Landet*.

b) Hörer til *Lundo Socken* i Södra delen af *Åbo Län*.

Jernmalm vittringar finnas på denna ort både i de röda och ån almännare i de gråa Granitbergen; men den vidsträktaste förekommer dock, med övferdrag af jernrost, 2000 alnar ifrån *Reso bro* emot *Åbo*. Orsaken til denna vittring är en spridd och i små gnistror strödd jernhaltig *Svafvelkies*.

Marie Socken gränslar närmast til *Åbo* på en annan kant.

Alla Bergssträckningar i denna Socken gå mest parallelt med hafskusten och afskåras ibland af enstakade berg, uplandningar och dällder.

Stenkasten äro här almännast skilde ifrån sine *Matrices* i N. W. och N.

De röda Granitbergen vid Staden, äro ej sällan upspäckade med irregulaira, jernhaltiga Granater, ofta så stora som Valnötter.

Af *Sjelffrätsten*, äro bergen äfven här ej sällan nedröfåde.

Maske Socken är belägen här invid up åt landet och *Nådendabls Pastorat* emot hafskusten.

Rådande Åkerjordmänen i den förra är lera likfom i *Lebmo* och *Noufis* Soknar, hvarest äfven den gråa Graniten träffas almännare; men på den senare orten utgör pös ock klapur lera samt ibland klapur mylla, jordmän i åkergården.

Röd Granit fingrynig, tät och litet blandad med Svartskimmer träffas i bergen, som ligga i Söder in vid *Nådendahls Stad*. Denne Granit antager en ganska fin politure och är af samma Stenart, som de *Ägyptiske Pyramiderne*. Af grof grynigare art, finnes här ock en sådan, som til *Gjutstenar* kunde utbrytas. Ut i *Lebmo* är större
ut-

utrymme för ång och åker än i de öfrige Soknarne, i anseende til de uppländningar, som der förekomma.

Pöytis Socken gränslar i N. mot *Hongilax* Kapell af *Eura* Socken och til *Säkylä* Pastorat: I Ö til *Loimijoki* och *Nyby*; i S. til *Lundo* och *Marie*, och i W. til *Wirmo* och *Letala* Soknar.

Ibland de förnämsta *Vattudrag* är här *Aurajoki Å*, som har sin början, vid pås $\frac{1}{4}$ mil ifrån *Oripå* by utur en vidsträckt måsa och en stor källa, väster om stora Landsvägen, i byens åker. Denna Å flyter igenom *Pöytis* Moderkyrko Lån och *Lundo* Socken til *Abo*, hvarest den sluteligen uttömmar sig i hafvet vid *Abo* Slott. På vestra sidan af *Aurajoki* är marken här, måst jämn och består af lera, som blir mera sandblandad på $\frac{1}{2}$ mils afstånd ifrån Åen, och derefter möta stora mäsar, hvilka i en stråkning ifrån N. til S. genomskära hela Soknen. Här finnas således fördelaktiga fält til upodling af åker och ång. Ö. Om nämnde Å är Landtmån mycket bergig, sandblandad och sämre än på den vestra, i synnerhet nära intil Åen, som åtföljes af en bergstråkning nästan hela Socken igenom. Denna bergstråkning är almännast högre åt Åsidan och plattare up åt landet, samt förlorar sig på $\frac{1}{2}$ mil ifrån Åen, hvarest mera jämn mark åter möter. Mäsar och kärr saknas ej heller på denna sida: men de äro icke så stora och sammanhängande, som på den vestra. I öfra delen af *Plånä* Kapell förekommer mest sandjord, som är berg och stenbunden och således mindre lönande til åker och ångskötsel.

Anvisning til Jernmalm är här i negden emot *Brunkala* Kapell, men som den finnes mest i en Fältspat och Skörträdande bergart, tyckes et sådant malmtrek icke löfva någon särdeles afkastning.

§. VI.

Nåst desse, möta i *Norra delen af Åbo Län, Wirmo, Webmo och Letala* Soknar.

Wirmo: här finnes nog utrymme för åker och jordmänen består af stenig och mycket klapur blandad lerjord eller mylla, som förorsakar, at, så i torka som våta, då åkrarne äro rätt dikade, de alltid bära ymnig frugt.

I *Webmo* Socken träffas mera stenig och bergig mark, hvilken ej lämnar så godt utrymme för åker, som i *Wirmo* och äro åkrane derstädes äfven mindre bördige, emedan jordmänen är mest pös lera. I Centro af den trakten, som är omkring *Letala* kyrka, förekomma ofta icke allenast Hållar af den röda Graniten, utan här finnas ock de måsta och största stenkast af *Sjelffrätsten*, hvilka likna ruiner af lönderfalne ock nedrölade stora hus. Förutan det at denne stenart finnes vid *Åbo*, träffas den äfven ikring *Helsing* malm vid *Helsingfors*, hvarifrån den går, utan färdeles mellanskått, utmed hafskusten, alt fram om *Wiborg*, och är i synnerhet vid *Fredrichsbamn* och *Wilmanstrand* synlig.

I almänhet kan, om denna Finska *Sjelffrätsten*, göras den anmärkning, at des vittring och rösning är endast tillfällig. Då röd Granit i sin sammanfattning håller fin tårnig Fältspat, något Qvarz och litet Skimmer; förvittrar han icke, men är groftårnig Fältspat deri mest rådande, Qvarzen i ringa förhållande deremot och den svarta jernhaltiga Skimmern märkes fet till utseende, samt ingår i sammanfattningen til större mån än Qvarzen; förvittrar och lönderfaller den beständigt.